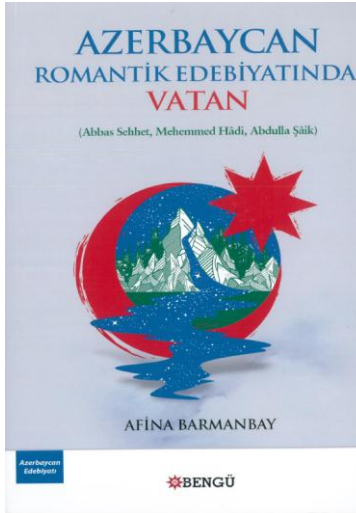

YAYIN TANITIM / BOOK REVIEW

Barmanbay, Afina (2020). *Azerbaycan Romantik Edebiyatında Vatan*. Ankara: Bengü Yayınları. 200 s., ISBN: 9786057654700

Prof. Dr. Vüsale MUSALI*
Kastamonu Üniversitesi
tezkiresinas@gmail.com

Azerbaycan edebiyatında vatan konusu oldukça geniş, kapsamlı, renkli konulardan birisidir. İster Azerbaycan halk edebiyatı örneklerinde, ister klasik şairlerin, isterse de çağdaş şair ve yazarların eserlerinde vatan konusu çeşitli açılardan ele alınmıştır. Örneğin, Fuzulî'nin

*Edemem terk, Fuzulî ser-i kûyun yârın,
Vatanımdır, vatanımdır, vatanımdır, vatanım.*

beytinde dört kez tekrarlanan "Vatanımdır, vatanımdır, vatanımdır, vatanım" mısraındaki birinci vatan

âlem-i ervah, elest bezmi, ikinci vatan anne rahmi, üçüncü vatan yaşadığımız dünya, dördüncü vatan ise öbür dünya, ahirettir.

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan realist ve romantik şairleri vatan konusunda bir birinden değerli eserler vermiş, vatani konu

* ORCID: orcid.org/0000-0002-1104-272X

eden şiir, hikâye, roman ve diğer türlerde eserler kaleme almışlardır.

Kafkas Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Afina Barmanbay'ın "Azerbaycan Romantik Edebiyatında Vatan" monografisi bu konuda yazılmış titiz ve ciddi bir araştırmadır. Yazar, çalışmanın asıl amacının, Azerbaycan edebî fikir tarihinde vatan konusunu incelemek, vatan hakkında yazılmış edebî eserlerin özelliklerini açıklamak, bu eserlerin konu ve ideolojik yönden aşamalarını belirlemek, vatan şairlerinin sanatsal ilişkilerine ve eserlerinin evrensel statüsüne dikkat çekmek olduğunu belirtiyor. Monografide 20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının önemli isimleri Abbas Sehhet, Mehemed Hâdi ve Abdulla Şâik'in eserleri vatan konusunda ayrıntılı ve kapsamlı şekilde araştırmaya tabi tutulmuştur. Bu yazarların sanatı; dönemin sosyal, tarihî, kültürel, edebî manzarasını ve romantik edebiyatta vatan konusunun bütün özelliklerini yansıtmaktadır.

Kitap, ön söz, giriş, beş bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır.

420

Kitabın "giriş" kısmında sözlü edebiyattan yola çıkılarak Azerbaycan yazılı edebiyatında vatan konusu ele alınmıştır. Monografide Azerbaycan halk edebiyatı örneklerinde vatan sevgisi, sıla hasreti, gurbet duygularının nasıl işlendiğini göstermek için örnekler verilmiş ve açıklamalarda bulunulmuş, insanoğlunun yaşadığı sıla ve vatan hasreti, bütün şiirselliği ile ifade edilmiştir (Barmanbay, 2020: 9). Daha sonra klasik Azerbaycan edebiyatında vatan konusunun ele alınmasına değinilmiştir (Barmanbay, 2020:11).

Barmanbay, vatan konulu eserlerde özellikle gurbet ve turna motiflerine dikkat çekmiştir. Şöyle ki, turna motifi Azerbaycan edebiyatında 18. yüzyıldan itibaren Molla Veli Vidâdi (1709-1809) ve Molla Penah Vâgîf (1717-1797), 19. yüzyıl itibariyle Kasım Bey Zâkir (1784-1857) gibi şairlerin şiirlerinde daha fazla ün kazanmıştır (Barmanbay, 2020:12). Turna aynı zamanda Hz. Ali'yi, On İki İmam'ı, Horasan Erenlerini temsil etmektedir.

Azerbaycan yazılı edebiyatında vatan konusu daha çok gurbet, sıla özlemi şeklinde tezahür eder. Divan edebiyatında “vatan” kelimesi ile karşılaşsak da bu konu, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şekillenmiş, özellikle 20. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar devam etmekte olan vatan kavramından farklı anlam taşımaktadır. Yazar, 19. yüzyıl ortalarında başlayan Aydınlanma ve Modernleşme döneminde vatan sevgisinin, “vatana hizmet” gibi bir görevi üstlendiğini, Mirza Kâzım Bey (1802-1870), Mirza Şefi Vazeh (1796-1852), Abbaskulu Ağa Bakıhanov (1794-1847), Mirza Feteli Ahundzâde (1812-1878) gibi aydınların faaliyetlerinin vatan sevgisinden kaynaklandığını ifade etmektedir (Barmanbay, 2020:13).

Barmanbay’a göre, vatan konusu; realist Azerbaycan edebiyatında daha çok Azerbaycan Türklerinin yaşadıkları coğrafya ile sınırlı kaldığı hâlde romantik edebiyatta bütün Türk dünyasını, İslam âlemini ve bazen bütün dünyayı kapsamaktadır. Yazarın fikrinde Azerbaycan sahası romantik edebiyatta, özellikle şiirde vatan sevgisini ifade eden eserlerin tasnif edilmesi zordur. Çünkü doğa güzellikleri, yurt sevgisi, şanlı tarih, kahramanlık, zafer, yenilgi, maarif ve medeniyet, vatanın istikbaline engel olan cehalet ve gaflet, ayrıca İslam, Turan, halk, millet, ümmet vs. konulu bütün eserlerin ortak noktası vatandır (Barmanbay, 2020:186). Bu dönemde vatan-Turan (Türkçülük); dünyanın dört bir yanındaki Türk dünyasına karşı saldırılara, misyonerlik hareketlerine karşı direnç sonucunda meydana gelen bir diriliş hareketinin ürünüdür. Bu dirilişin ideal varış noktası olarak belirlenen “Kızılma” ise romantik edebiyatta vatan anlayışının yeni boyutu olarak değerlendirilebilir.

Vatanın istikbali için mücadele yolunun her aşamasında Azerbaycan şairlerinin eserleri yeni sosyal, siyasi ve kültürel içerik kazanmıştır. Yazar, 20. yüzyıl başlarında Azerbaycan romantik edebiyatında, özellikle şiirde vatanın kaderi meselesi, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar zirveye ulaştığını, “Şeref”, “namus”, “Kâbe”, “cennet”, “peri”, “huri”, “ay yıldız”, “millet”, “ümmet”, “mader”, “ana”, “sevgili canan”, “sevgili mahbup”, “bayrak”, “İslam”, “Türk yurdu”, “Turan”, “İran”, “Tebriz”, “Azerbaycan” gibi ifadelerin vatani temsil eden birer

simgeler hâline geldiğini ifade etmektedir (Barmanbay, 2020: 188). Bu dönemde “ecdadın medfeni”, “evladın meskeni” olan vatan coğrafyası Abbas Sehhet, Hâdi’ye göre İslam’ın hüküm sürdüğü yerlere, Abdulla Şâik’ e göre ise Kızılelma’ya kadar uzamaktadır.

20. yüzyıl başlarında Azerbaycan’ın kaderiyle ilgili kaleme alınmış şiirlerde, vatan topraklarının güzelliklerinden ve doğasından daha çok istiklal, İslamcılık, Türkçülük ve Turancılık gibi ideallerin işlendiği, ay-yıldız sembollerinin sıkça kullanıldığı görülmektedir. 1920’li yıllardan başlayarak siyasi coğrafi sınırların değişmesiyle Azerbaycan edebiyatında “vatan” sözü, Sovyet Azerbaycanı, bazen de SSCB’nin sınırları içindeki topraklar için kullanılmıştır. “Büyük Vatan Muharebesi” olarak adlandırılan İkinci Dünya Savaşı Dönemi’nde SSCB’nin her yerinde olduğu gibi Azerbaycan’da da vatan konusu, Sovyet rejiminin belirlediği sınırlar çerçevesinde yeniden gündeme getirilmiştir. Buna rağmen sembollerle ifade edilen gönül coğrafyasına duyulan vatan sevgisinin, gerçek vatan idealinin Sovyet Dönemi’nde de devam ettirildiği, Abdulla Şâik eserlerinin örneğinde görülmektedir.

422

Kitabın “Edebiyatında Edebî akımlar ve Vatan konusu” başlıklı birinci bölümü “Azerbaycan’da Romantik ve Realist Edebiyat” ve “Yirminci Yüzyıl Başlarında Azerbaycan Edebiyatında Vatan Konusu” olmak üzere iki alt başlıktan oluşmaktadır. Azerbaycan edebiyatında vatan konusuna özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında yoğunlaştığı görülmektedir. Bundan dolayı monografinin birinci bölümünde romantik ve realist edebiyatta vatan konusunun işleme boyutları ve karakteristik özellikleri; 20. yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan edebiyatında vatan kavramı ayrıntılı şekilde ele alınmıştır (Barmanbay, 2020: 21-24).

Azerbaycan’da romantik ve realist edebiyattan bahseden yazar, 20. yüzyıl başlarında Azerbaycan edebiyatında realizm akımının daha çok Rus edebiyatından, romantizm akımının ise Osmanlı edebiyatından etkilendiğini, Sovyet Dönemi’nde romantik eserlerden daha çok realist eserlerin ön planda tutulduğunu, realist eserlerde eleştirinin, romantik eserlere kıyasla daha sert üslupta yazıldığını belirtmektedir (Barmanbay, 2020: 21). Romantiklerle realistlerin ideallerinin temel noktası ve en

birleştirici özelliği ise maarif, eğitim ve kültüre verilen önemdir. Yalnız maarif, romantiklerin ideallerinin başlangıcıdır. Realistler, topluma; romantikler ise bütün insanlığa isyan etmişlerdir.

“Yirminci Yüzyıl Başlarında Azerbaycan Edebiyatında Vatan Konusu” başlıklı ikinci alt başlıkta 20. yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan edebiyatında vatan kavramı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır (Barmanbay, 2020: 24).

19. yüzyılda aydınlanma hareketinin başlamasıyla Azerbaycan’da vatan kavramına yeni anlamlar yüklenmeye başlanmış, buna rağmen vatan kavramı, varlığını bağımsız bir devlet hâlinde sürdürme fırsatı olmayan, Rusya ve İran arasında bölüşürülen Azerbaycan’da günümüzdeki anlama ulaşmamıştır. Azerbaycan’da vatan kavramının tahlilini ele alan ilk yazı Feridun Bey Köçerli’nin “Vatan Mehebbeti” (1906) adlı makalesidir. Barmanbay, monografide söz konusu makalenin vatan sevgisinin zahirî ve bâtını türlerinden bahsedilen kısımlarını olduğu gibi kitaba aktarmayı faydalı bulmuştur (Barmanbay, 2020: 25-26).

Kitabın ikinci bölümünde 20. yüzyıl Azerbaycan romantik edebiyatının öncülerinden olan Abbas Sehhet’in (1874-1918) hayatı ve sanatı araştırılmış, daha sonra “Eserlerinde Vatan Konusu” başlığı altında şairin şiirlerinde yer alan vatan konusu incelenmiştir (Barmanbay, 2020: 31-56). Kitapta, şairin 1909 ve 1914 yılında kaleme aldığı “Vatan” şiiri geniş bir şekilde incelemeye tabi tutulmuştur (Barmanbay, 2020: 36).

“Nida-i Millet Yahut Âmâl-i Vatanperverâne” (1906) adlı şiirinde İslam âleminde terakkinin giderek gerileşmesi, Müslümanların gaflet uykusunun daha da derinleşmesi, İslam’ın bin türlü belayla uğraştığı için eski gücünü kaybetmesi gibi konular işlenmiştir (Barmanbay, 2020: 40). “Feryad-i İntibah Yahut Âmâl-i Vatanperverâne” (1906) başlıklı şiirinde de gaflet ve terakki konusu ele alınmıştır. Vatanın abat olmasını, zengin, huzurlu, kurulu düzeni, halkının şen, refah ve mutluluk içinde yaşamasını dileyen şair, halkını gafletten uyanmaya, terakki edip değişen ve gelişen zamana ayak uydurmaya davet ederek bir vatandaş yankısıyla haykırmıştır (Barmanbay, 2020: 40).

Kitapta şairin “Şamahı Zelzelesi” (1906), “Nale-i Tahayyür Yahut Millete Hitap” (1907), Ahmet’in Geyreti”, “Dostum Mirza”, “Abdulla Şâik Cenaplarına” (1905), “Âlem-i İslam’a”, “Uyku” gibi şiirleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Sonuç itibariyle yazar, Abbas Sehhet’in eserlerinde; vatan aşkı, doğa tasviriyle vatana sevgi aşılama eylemi, vatanın sahiplenmesi, vatan için mücadele etme azmi, vatan karşısındaki sorumluluk gibi duyguların telkininin oldukça önemli yer kapsadığı kanaatine varıyor. Vatanın istikbali için mücadele yolunun her aşamasında Sehhet şiirlerinin yeni sosyal, siyasi ve kültürel içerik kazanmaya başladığı görülmektedir.

Kitabın üçüncü bölümünde Mehemmed Hâdi’nin (1879-1920) hayatı ve sanatı araştırılmış, eserlerinde vatan konusu incelenmiştir (Barmanbay, 2020: 59-120). Hâdi, Azerbaycan edebiyatında hürriyet konusunu en fazla işleyen şairdir. Şöyle ki, Mehemmed Hâdi’nin eserlerinin ana konusu vatan, millet, hürriyet ve istiklaldir. Onun asıl âmâli de vatani hür ve refah, insanları mutlu ve mesut görmektir. Zaten bütün hayatı boyunca kalemini bu amaç için kullanmıştır.

Hadi, Nizami Gencevî, Mevlânâ, Sadi, Hafız ve Fuzûlî’den; Türk edebiyatı temsilcilerinden olan Ziya Paşa (1825-1880), Muallim Naci (1849-1893), Rezaizade Mahmut Ekrem (1847-1914), Abdülhak Hamit (1852-1937), Abdullah Cevdet (1869-1932), daha fazla ise Namık Kemal (1840-1888) ve Tevfik Fikret’ten (1867-1915) etkilenmiştir. Barmanbay, Hâdi’yi taklitçilikten uzak duran şair olarak tanımlıyor, orijinal sanat eserleri ortaya çıkardığının altını çiziyor (Barmanbay, 2020: 63).

Hâdi’ye göre; hürriyet olmayan yerde ne özgür vatan olur ne de özgür insan, hür olmayan vatanın istikbali, vatan evladının da özgür iradesi, vicdanı, gerçek mutluluğu söz konusu olamaz. Eserlerinde başta vatan ve hürriyet konusu olmak üzere, savaş ve cehalet, bunların getirdiği felaketlerin insanlık üzerinde etkileri, eğitimin önemi, Türk dünyasının ve İslam âleminin durumu, problemleri ve çözüm yolları ele alınmıştır (Barmanbay, 2020: 62).

Hâdi’nin eserlerinin büyük bir kısmı Azerbaycan’da Hayat, Taze Hayat, İttifak, Terakki, Seda, Seda-i Hak, Basiret, İkdam, Doğru Söz,

Tekâmül, İrşad, Sovgat, Yeni İrşad, Yoldaş, Azerbaycan gibi gazetelerde, Füyûzât, Debistan, İkbâl, Işık ve Evrak-i Nefise gibi dergilerde; Türkiye’de ise Sabah, Tanin, Senin, Mehtab, Şehbâl ve Rübâb gibi yayın organlarında basılmıştır.

Monografide Hâdi’nin “Bülbül”, “Gözlerin”, “Kaleme”, “Kalem”, “Ne Söyleyir”, “Duman Süpürgesi”, “Maarife Dair”, “Levha-i Tasvir-i Maarif”, “Nida’ül Vatan”, “Yazık Millet”, “Şerare-yi Efkâr”, “Âlem-i Müsavattan”, “Ah, Kimsesiz Vatan!”, “Yâd-i Vatan” gibi şiirleri ve “Evlad-i Vatan Bais-i Ümran-i Vatandır”, “Vatanımızın Themistoklis ve Aristidislerine Nasihat”, “Gaflet ve Cehalet Âlem-i İnsaniyetin En Büyük Düşmanlarıdır” başlıklı makaleleri ayrıntılı bir şekilde tahlil edilmiştir.

Barmanbay’ın incelemeleri sonucunda Hâdi’nin eserlerinin tamamının temelinde vatan sevgisi olduğu sonucuna varmak mümkündür. Hâdi’nin; mektep-maarif (eğitim, aydınlanma), savaş ve savaşın getirdiği beşerî felaketler (hümanizm), emperyalizm, istibdat, hürriyet vs. konulu bütün eserlerinde asıl amaç, vatana faydalı olmak, vatan evlatlarının parlak istikbalini temin etmek, vatani ve vatan evlatlarını hür ve mesut görmektir.

Kitabın “Abdulla Şâik” başlıklı dördüncü bölümünde şairin hayatı ve sanatı anlatılırken onun dünya görüşünün ve sanatının şekillenmesinde önemli rol oynayan ağabeyi Ahund Yusuf Ziya Talıbzâde’nin hayatı hakkında da bilgi verilmiştir. Abdulla Şâik’in vatan konulu eserleri, “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti öncesi” ve “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Dönemi ve Sovyet Dönemi” başlıkları altında incelenmiştir (Barmanbay, 2020: 123-172).

Barmanbay, şairin istiklal ülküsünü, korkmadan, çekinmeden cesurca ileri atılmak, her daim hücum mevkiinde durmak gerektiği görüşünü savunduğunu belirtmektedir. Monografinin “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’ne Kadarki Dönem” bölümünde şairin “Vatan”, “Vatana Gayıdarken”, “Her Şey Köhne”, “Veremli Hayat”, “Işık Menbeyi”, “Layla”, “İleri” şiirleri tahlil edilmiştir (Barmanbay, 2020: 133-146). Abdulla Şâik’in Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (1918-1920) döneminde yazdığı eserler, cumhuriyetin kurulduğu zor şartları, bu sürecin özelliklerini yansıtmaları açısından dönemin en önemli edebî

mahsullerindedir. Kitapta şairin “Niçin Böyle Geciktin”, “Aras’tan Turan’a”, “Marş”, “Yeni Ay Doğarken” şiirleri de tek tek incelenmiştir.

Barmanbay, Abdulla Şâik’in, vatanın sınırlarını ve onun manevi hukuki evlatlarını yalnızca Kafkas ve Kafkas Türkleri ile sınırlı tutmadığı; bu meseleye her yönüyle daha geniş çapta baktığı, Turan’ı tek devlet, Türkleri tek millet olarak gördüğü kanaatine varmıştır. Şöyle ki, Şâik, eserlerinde döne döne “Kızılma” ifadesini kullanmaktadır.

Yazara göre Abdulla Şâik, Sovyet Dönemi’nde tarzını ve üslubunu koruyan, 20. yüzyıl başlarında edebiyatta kullanılan sembollerden vazgeçmeyen sanatkârlardandır (Barmanbay, 2020: 159). “Şark Güzeline”, “İsyân et”, “Gençlik Marşı”, “Her Şey Var”, “Emek Perisine”, “Emekçi Kadınlara” gibi şiirlerinde Sovyet rejiminin politikalarına uymaya çalışmıştır. 1930’lu yıllardan itibaren yazılan şiirlerde şairin artık geçmişi sorgulamaya başladığı görülmektedir. Sovyet öncesi dönemi sorgulama, can güvenliğinin temini içindir. Örneğin, İlham Kaynağım (1932) başlıklı şiirinde şair, mazide kalan ideallerini boş bir hayal gibi niteler, kendisini “semalar şairi”, hatta “yolunu şaşırılmış bir gaz”, “güneşsiz inleyen bir yaz” gibi karakterize eder. Korkunç baskı, “Kırmızı Terör” Dönemi gibi adından sıkça söz ettiren kanlı Repressiya yıllarının başlangıcında Abdulla Şâik’in kendisini bir Sovyet şairi gibi kanıtlamaya yönelik çabalarda bulunduğu görülmektedir (Barmanbay, 2020: 161). Örneğin, şair “Aile Hayatımın On Altı İlliği” adlı şiirinde; kendisi yaşlansa da gönlünün gençleştiğini, “bulanık akan sellere” uymadığını, çok sevdiği halkına ve ülkesine güvendiğini, hiçbir maske altında saklanmadığını, üç evladının bu yeni ve mutlu ortamda kızıl askerler gibi yurduna hizmet edeceğini dile getirmiştir (Barmanbay, 2020: 162).

Abdulla Şâik, korkunç Repressiya Dönemi’nin başladığı yıllarda “Solmaz ve Sönmez” (1935) adlı hikâyesinde de “genç sosyalist vatanım” ifadesini kullanmıştır. 1936-1937 yıllarında ise güçlü bir savunma mekanizması niteliğinde olan “Araz” romanını kaleme almıştır.

“Büyük Vatan Muharebesi” olarak adlandırılan İkinci Dünya Savaşı yıllarında SSCB’nin her yerinde olduğu gibi Azerbaycan’da da vatan konusu yeniden gündeme gelmiş; Sovyet rejiminin belirlediği sınırlar çerçevesinde işlenmek kaydıyla vatan, edebiyatın en önemli konusu olur. Şair, “Dövüş Nağmesi”, “Vatan Nağmesi”, “Zafer Nağmesi”, “Vatanım” gibi şiirleri bu yıllarda kaleme almıştır. Monografide bu şiirler de incelemeye tabii tutulmuştur.

Monografide Abdulla Şâik’in bazı çocuk şiirleri de incelenmiştir (Barmanbay, 2020: 167-169). Şöyle ki, Abdulla Şâik’in 1906 yılında ilk yayınlanan eseri de bir çocuk şiiridir. Şair, Sovyet Dönemi’nde yazdığı şiirlerinde de çocuklara vatan sevgisini aşlamaya devam etmiş, hatta dönem şartlarının da etkisiyle daha fazla çocuk edebiyatına yönelmiştir. Şairin vatan konulu çocuk şiirleri arasında öncelikle İkinci Dünya Savaşı Dönemi’nde yazdığı, ders kitaplarında da yer alan ünlü “Ana Yurdum”, “Vatan Nağmesi” başlıklı şiirlerdir. Barmanbay, Abdulla Şâik’in Sovyet Dönemi’nde yazdığı çocuk şiirlerinde duruşunu bozmamaya daha çok özen gösterdiğini, Sovyetlerin beklentilerine rağmen çocuklara vatan sevgisini aşılarken millî duygulardan ödün vermediğini belirtmiştir (Barmanbay, 2020: 169).

Monografide şairin çocuklar için yazdığı şiirleri, piyesleri tahlil edilmiştir. Abdulla Şâik’in piyeslerinde de vatan sevgisi ve vatan için mücadele ön plandadır. Özellikle “Eloğlu” ve “Vatan” piyeslerinde mitolojik motiflerin tesiri ile halk kahramanlarının yenilmezliği, kötü güçler, düşmanlar üzerindeki zafer, halkı işgal korkusunun mengenesinden kurtararak zafere, vatanın istiklali uğruna mübarezeye seferber eder.

Sonuç olarak yazar, Abdulla Şâik’in eserlerinde vatan kavramının, vatan algısının giderek içerik, ideolojik ve estetik yönden daha da zenginleştiği kanaatine varmıştır. Şairin cumhuriyet öncesinde ve sonrasında, esasen de totaliter rejimin etkisiyle Sovyet Dönemi’nde yazdığı vatan konulu eserlerine yansımış olan ideallerinde; vatan kavramının farklı renklerden oluştuğu ve bu süreçte belli değişimler gösterdiği görülmektedir. Abdulla Şâik’in eserlerinde vatan konusu hem çok yönlü hem de çok çeşitli şekillerde işlenmiştir. Şairin eserlerinde vatanın

güzelliklerinin tasvir edilmesinin yanı sıra vatan evlatlarına bu güzelliklere sahip çıkma, vatana kalben ve ruhen meftun olup ona bağlı kalmak, onu korumak, vatan yolunda her türlü fedakârlıkları göze almak gibi fikirler telkin edilmiştir. Abdulla Şâik'in Turan ideali Türk halklarının geçmişine, bugününe ve yarınlarına ışık tutmaktadır (Barmanbay, 2020: 172).

Kitabın son bölümü "Vatan Şairleri Yâd Edilirken" başlığını taşımaktadır (Barmanbay, 2020: 175-189). Bu bölümde 20. yüzyılın başlarında Azerbaycanlı şairlerin birbirleriyle ve Türkiyeli şairlerle sanat ilişkileri, yazılan nazireler üzerinde durulmuş, Türk dünyasındaki ortak vatan kavramına ve dünya edebiyatıyla bağlantılarına değinilmiştir.

20. yüzyıl başlarında özellikle romantik edebiyatta vatan sevgisinin her türlü sevginin üstünde olduğu görülmektedir. Bu dönem Azerbaycan edebiyatı sahasında yazılmış olan nazirelerin en önemli özellikleri; hem dönemin sosyal ve siyasi ruh hâlinin yansıtılması hem de romantik ve realist şairlerin birbirilerine nazireler yazmasıdır. Barmanbay, sadece 1905-1920 yıllarındaki on beş senelik süreçte yazılan nazirelerin ayrıca bir çalışma konusu olabileceği düşüncesindedir. Bu nazireler, Türkiye-Azerbaycan edebî ilişkileri açısından da dikkat çekicidir. Bütün bu özellikleri taşıyan "Yâd et" şiirine ise bir nazireler zinciri denilebilir. Azerbaycan'da "Yâd et" adlı silsile şiirlerin yazılmasına Mahmut Ekrem Rezaizade vesile olur. Bu şiire M. E. Sâbir iki, Abbas Sehhet bir, Abdulla Şâik bir nazire yazmıştır. Halit Hürrem'in "O Perizâde ki Evvelce Severdim" şiirine Abbas Sehhet "Seni Men Sevmeyirem, Sevmeyirem" şiirini nazire olarak kaleme almıştır.

Barmanbay, Abbas Sehhet, Mehemed Hâdi ve Abdulla Şâik'in eserlerini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, 20. yüzyılın ilk yarısında vatan anlayışının bütün renkleriyle yansıtıldığı kanaatine varmıştır. Kitap, 20. yüzyıl romantik Azerbaycan edebiyatında vatan konusunun tam manzarasını görmeye imkân sağlayan önemli bir kaynaktır.